

GUNILLA SNÅLLA

- Länken till den gamla tiden

Junsele sockens skyddshelgon. Sägner om Gunnel Snålla finns i de flesta socknar utmed Ångermanälven men det är Junsele socken som tagit henne till sitt hjärta. Här har hon givit namn åt både byggnader och vägar.

Länkat från: <http://solleftea.se/kommun/solsidan/Solsidan2-2000.pdf>

- Kvinnan som tämjde älgen -

Det vållade deras ofred

Hon finns på Junsele sockens sigill, först ett odaterat sigill som visar modern med ett barn på armen, senare ett sigill från 1600- talet där Gunnel Snålla är i färd med att skaffa bark till brödet. Sannolikt är det bara Junsele socken som har en profan kvinna som "skyddshelgon". Man frågar sig varför hon levtt kvar i folks medvetande i bortåt niohundra år. I kristenhetens första dagar gjorde djävlar och demoner intåg i folks medvetande.

Hedendomen och dess tusenåriga riter förvandlades av den katolska kyrkan till magi av svartaste slag. I munkklostrens kvava atmosfär föddes också ett kvinnoförakt som så småningom anammades av den världsliga makten.

Allmogen underkastade sig tron och kyrkan, men för den skull glömdes inte den gamla föreställningsvärlden bort. Med kyrkans eviga straff på ena sidan och den gamla världen på den andra sidan, behövdes sannolikt någon ljuspunkt.

Gränsdragningsprotokollet

Gunnel Snålla finns omnämnd på tolv rader i ett gränsdragningsprotokoll från år 1273. Där står "... Gunnil Snålla, som bodde a´ Solatunum (=Sollefteå),..." tvistade med Arne Ille, en man från Hällesjö i Ragunda socken. "Han var den förste kristne mannen".

Protokollet börjar med: "... i kristendomens första dagar..." Den norske kung Olav Haraldsen hade sommaren 1030 rest genom Norrland på sin resa till Stiklastad, där han göt martyrdöden i en drabbning. Den Olofskult som växte fram senare betydde säkerligen betytt mycket för den spirande kristningen av hälsingar och jämtar. De äldsta bevarade stenkyrkorna i Ådalen härstammar från 1100-talet.

Tiondet, d v s att var tionde del av all skatt skulle tillfalla kyrkan, införs under samma period och i 1200-talets första år kommer sockenbildningen igång. Sannolikt är att kyrkans centralmakt ville bygga upp ett administrativt system för skatteuppbörden.

Om tvisten mellan Gunnel och Arne Ille står följande rader i gränsdragningsprotokollet från 1273: "Det vållade deras ofred, att Gunnil tog finn sin (dvs. sin lapp) och satte (honom) på Arnes land vid Blafinnungs tiorn (=tjärn). Tog Arne den finn och sänkte ned (honom) i vattnet.

Sedan träffades den förlikningen dem emellan, att Arne erlade afgift för landet östanför tjärnen. Då lät Gunnil ytterligare (sitt folk) fara i Arnes vatten (för att fiska). Men Arne lät så märka sina vatten, när

han for därifrån; sänkte ner hela renhorn och vrok järnaglar i dessa till ett märke; och fann Arne därmed Gunnils snikenhet och fredsbrott. - Men sedan gingo de landen åter under Arne."

Sannolikt hade det gått minst hundra år mellan händelserna och dokumentets tillkomst men någon kom fortfarande ihåg och berättade det för skrivaren.

Hjältesagornas kvinna

Gunilla den snålla bodde i Sollefteå men sägnerna om hennes stordåd är mer levande i socknarna längre upp i älvdalen.

En sägen från 1880-talet berättar om när Gunilla köpte en kyrkklocka i Sundsvall. Klockan band hon sedan på sin älg "...hvilket djur ständigt brukade draga Gunnil på hennes resor." En annan sägen omtalar att Gunilla tvistade om ägorna norrut med en lapp som bodde uppe i Tåsjö. För att avgöra tvisten skulle hon och lappen åka i kapp ner till Sångå kyrka.

Gunilla åkte efter sin älg och lappen på skidor. Väl kommen till Sångå stupade älgen av utmattning. Gunilla placerade då älgens klocka i ackjan och drog den hem till Junsele. Där skänkte hon den till kyrkan och hängde den i en albuske. Lappen, som hette Kil, gick genom isen vid Tvärån och därför heter nu forsen Kilforsen. Johan Nordlander skriver i stort sett om samma händelse men kvinnan är då en lappkvinna och det är hon som hamnar i en vak fast vid Holaforsen i Ångermanälven. I de två berättelserna är Gunilla utrustad med ett attribut: älgen, den älg som hon antingen red eller åkte

efter. Vidare är de som hon tävlar med lappar och samtliga gånger vinner Gunilla. Stordåden äger rum kring jultiden. Sådana hjältesagor har berättats genom släktled och nytt material tillkommit efter hand. Sagofigurerna bär ofta historiskt kända personers namn, personer som en gång väckte beundran och därigenom fick en plats i sagans värld. Hjältesagan har heller ingen respekt för bevis och platsen för hjältens bedrift kan vara olika, beroende på vem som berättar sagan.

En norrländsk hjältinna

Berättelserna är också tillrättalagda för att passa in på Norrländska förhållanden.

Det vanligaste riddjuret, hästen, är här utbytt till en älg. Älgens roll i det norrländska samhället kan inte nog understrykas, allt ifrån stenålderns älgar som är ristade på hållarna vid Nämforsen till dagens älgjägare. Detta högvilt blev tämjtt av en kvinna, inte undra på att människorna blev imponerade. Drakar och jättar är utbytta till lappen Kil och med sin enorma styrka och snabbhet klarar Gunilla alla de prov Kil utsätter henne för.

Gunilla sina kyrkresor i jultid från Junsele till Sånga för att betala sitt tionde.

Detta erlades, i jultid, den första tiden innan sockenbildningen var fullt utbyggd i Styrnäs kyrka. Tiden runt vintersolståndet var inte bara en kristen högtid. I folktraditionen var den även den tid då krafterna från ”den andra verkligheten” var som starkast, att färdas mellan dessa olika verkligheter var fullt möjligt. ”... skänkte hon klockan till kyrkan och hängde den i en albuske”. Hjältinnan flyger fritt utanför tid och rum mellan tidsåldrarna. Klockan, som kallar alla vilsna själar till den Högstes boning, blir upphängd i hedningens världsträd. I denna världsaxel skulle blotet hängas för att blidka gudarna, blodet skulle färga trädets stam röd. Samma röda färg fick lappen Kil då han tuggade albark för att sedan bemåla sin trumma.

Gunilla Snälla frälser från krig och oro

Varför har då Gunilla Snälla levt kvar i människors medvetande i nästan niohundra år? När hon framträder i skriftliga handlingar 1273 har de två

rikerna får en klart markerad gräns emellan sig, kristningen har fått fotfäste och en ny tid är på väg. Kanske behövdes hon som en länk till den gamla tiden. I 1600-talets första år upplevs också en brytningstid när protestantismen fått fäste i landet. Kontakten med den gamla invanda tron, katolicismen, saknas. Kriget och oron i världen når fram till Junsele. Gunilla plockades fram och får pryda socknens sigill som den goda moder hon är. Ändå konstruerades sannolikt de allra flesta av Gunillas bedrifter, i dagens tappning, under 1800-talet, en tid av stora samhällsförändringar. Gudsfruktan blandas med traditionell folktro och det finns bara en enda person som kan rädda världen, ja, i alla fall Junsele socken, och det är Gunilla den snälla, den raska, eller som hon heter på Junselemål: Gunnel Snälla. Så har denna märkliga och sinnliga kvinna genom tiderna varit människans länk till det förflutna.

*Text: Ulla Ramne-Annander
Akademisk uppsats bearbetad och
förkortad av Jan Molander,
tel 0620-68 25 15.*